

NATO's Political and Military Strategy for 2030 and Global Implications

Rahim Baizidi

Corresponding Author, PhD in International Relations, University of Tehran, Tehran,
Iran. rahimbaizidi@ut.ac.ir

Asgar Safari

PhD in International Relations, University of Guilan, Rasht, Iran.
asgar.safari2017@gmail.com

Abstract

The dynamic nature of the international order and distribution of power has transformed the international environment into an arena of rapid political, military, and security developments. The establishment of NATO was also the result of one of these developments, including rapid expansion of Soviet's military and geopolitical power. The organization has faced many challenges throughout its life, one of the most important of which was the collapse of the Soviet Union and the disappearance of its founding philosophy. But in the post-Cold War era of international relations, NATO not only sustained its life by relying on its strategic concepts, using Russia's in its domestic power transition, as well as highlighting emerging threats such as terrorism, but also increased its members from 16 countries -before the collapse of the Soviet Union- to 30 countries in 2020. Despite NATO's high level of adaptation to international developments, the global distribution of power is changing rapidly, posing fundamental challenges to the organization. The present study seeks to address three key issues, including the challenges and threats facing NATO in assessing the international political and security environment, NATO's strategy for dealing with these threats, and finally its consequences. Using a descriptive-analytical method, while extracting the system of threats facing NATO, this article deals with some of the most important pillars of NATO's strategy for implementation until 2030. Finally, the global implications of NATO's new strategy are analyzed as well.

Keywords: *Nato, Strategy, Strategic Concept, Threat, Geopolitics*

استراتژی سیاسی و نظامی ناتو در چشم‌انداز ۲۰۳۰ و پیامدهای جهانی

رحیم بایزیدی

نویسنده مسئول، دکتری روابط بین‌الملل دانشگاه تهران، تهران، ایران rahimbaizidi@ut.ac.ir

عسگر صفری

دکتری روابط بین‌الملل، دانشگاه گیلان، رشت، ایران asgar.safari2017@gmail.com

چکیده

ماهیت پویای ساختار و توزیع جهانی قدرت، محیط بین‌المللی را به عرصه تحولات پرشتاب سیاسی، نظامی و امنیتی تبدیل کرده است. تأسیس ناتو، نتیجه‌ی یکی از همین تحولات، یعنی گسترش سریع توان نظامی و ژئوپلیتیک شوروی بود. این سازمان در طول حیات خود با چالش‌های گسترده‌ای مواجه بوده است که یکی از مهم‌ترین آن‌ها فروپاشی شوروی و از بین رفتن فلسفه تأسیسی آن بود؛ اما ناتو در فضای پساجنگ سردی روابط بین‌الملل با اتکا بر مفاهیم استراتژیک خود و با استفاده از درگیری روسیه در دوران گذار و همچنین برجسته‌سازی تهدیدات نوظهور همچون تروریسم، نه تنها به حیات خود تداوم بخشید، بلکه تعداد اعضای آن از ۱۶ کشور (قبل از فروپاشی شوروی) به ۳۰ کشور (۲۰۲۰) افزایش پیدا کرد. با وجود سطح بالای سازگاری ناتو با تحولات بین‌المللی، توزیع جهانی قدرت به سرعت در حال تغییر است؛ به‌نحوی که چالش‌های بنیادی و اساسی را پیش روی این نهاد قرار داده است. بر این اساس، پژوهش حاضر در پی پاسخ به سه مسئله اساسی شامل چیستی چالش‌ها و تهدیدات پیش روی ناتو در ارزیابی محیط سیاسی و امنیتی بین‌المللی، استراتژی مواجهه ناتو با این تهدیدات و پیامدهای آن بوده است. این مقاله با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی ضمن استخراج نظام تهدیدهای پیش روی ناتو از طریق مطالعه اسنادی، به برخی از مهم‌ترین محورهای استراتژی ناتو تا سال ۲۰۳۰ پرداخته و در پایان پیامدهای جهانی استراتژی جدید ناتو را در حوزه‌های مورد بحث تحلیل کرده است.

واژه‌های کلیدی: ناتو، استراتژی، مفهوم استراتژیک، تهدید، ژئوپلیتیک

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۱۰ تاریخ بازبینی: ۱۴۰۰/۰۹/۲۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۲۶

فصلنامه سازمان‌های بین‌المللی، سال ۵، شماره ۲، پیاپی ۱۵، تابستان ۱۴۰۱، صص ۲۴۷-۲۷۷

مقدمه

تنها در فاصله دو سال از پایان جنگ جهانی دوم و پس از ارائه دکترین «ترومن» در ۱۹۴۷، اختلاف و رقابت بین متفقین جنگ جهانی دوم آغاز گشت. شروع سریع جنگ سرد همچون تأییدی دوباره بر مفهوم دیالکتیک هگلی بود که معتقد بود هر تزی در نهایت با آنتی تزی از درون خود مواجه خواهد شد. تشدید رقابت‌های بین بلوک شرق و غرب سرانجام منجر به تأسیس اتحادیه‌ای نظامی و امنیتی با عنوان «پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو)»^۱ شد که در فاصله چهار سال از پایان جنگ جهانی دوم ایتالیا و در فاصله ۱۰ سال، آلمان را نیز به عضویت پذیرفت؛ کشورهایی که رهبر متحدین در جنگ جهانی دوم به شمار می‌آمدند. در واقع، تنها تهدیدی همچون شوروی بود که می‌توانست پس از گذشت فقط یک دهه از بزرگ‌ترین جنگ تاریخ، دو سوی جنگ، یعنی آلمان و ایتالیا را با فرانسه و انگلیس ذیل یکی از قدرتمندترین اتحادهای نظامی تاریخ یعنی ناتو گرد هم آورد و شاید هیچ‌کدام از ۳۰۰ میلیون سربازی که در جنگ جهانی دوم جنگیدند یا ۵۵ میلیون قربانی این جنگ تصور نمی‌کردند تنها در چهار سال بعد از جنگ، ایتالیا به‌عنوان یکی از مؤسسان پیمانی جدید علیه شوروی، یکی از مهم‌ترین اعضای متفقین شود و ۱۰ سال بعد از جنگ دوم نیز آلمان به این پیمان ملحق گردد.

با این‌همه پس از گذشت بیش از ۷ دهه از تأسیس ناتو، این اتحادیه همچنان یکی از قدرتمندترین ائتلاف‌های نظامی و امنیتی جهان شناخته می‌شود. با توجه به اینکه شکل‌گیری سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) پاسخی به توسعه‌طلبی

---

^۱North Atlantic Treaty Organization

شوروی بود، پس از پایان جنگ سرد و از بین رفتن تهدید شوروی بسیاری عقیده داشتند ناتو ماهیت وجودی و کارکردی خود را از دست داده است. حتی برخی معتقد بودند که اگر اتحاد به‌طور کامل ناپدید هم نشود، تبدیل به یک پوسته خالی بدون توان کافی خواهد شد و به‌جای آن یا هرج‌ومرج عمدتاً عاری از نهادها ظاهر می‌شود یا احتمالاً سایر نهادهای امنیتی اروپایی ظهور خواهند کرد که با نیازهای محیط پس از جنگ سرد بیشتر مطابقت دارند.

با این حال، برخلاف چنین انتظاراتی، در دوران پس از جنگ سرد، این سازمان همچنان به‌عنوان برجسته‌ترین سازمان نظامی و امنیتی جهان به حیات خود ادامه داده است. یکی از مهم‌ترین دلایلی هم که برای تداوم ناتو در بیش از هفت دهه ذکر شده، توانایی سازگاری این نهاد با تغییرات صورت‌گرفته در محیط منطقه ای و جهانی است. این سازگاری نیز عمدتاً ناشی از به‌کارگیری برخی ابزارها و مکانیسم‌ها از جمله مفاهیم استراتژیک بوده که ناتو توانسته است بر اساس آن‌ها نیازهای فعلی و آتی خود را تشخیص دهد و بر همان مبنا اقدام کند. از زمان شکل‌گیری ناتو در سال ۱۹۴۹ این سازمان چندین مفهوم استراتژیک منتشر کرده است. آخرین مورد از مفاهیم استراتژیک ناتو مربوط به ۲۰۱۰ بوده و تاکنون مفهوم جدیدی ایجاد نشده است. با این حال رهبران ناتو توافق کرده‌اند که ابتکار جدیدی را با هدف تقویت بعد سیاسی ناتو در پیش بگیرند؛ بنابراین پرسش اصلی این است که مهم‌ترین چالش‌ها و تهدیدهای ناتو برای یک دهه آتی چیست و این نهاد از چه استراتژی و راهبردی برای مواجهه به آن‌ها بهره خواهد برد؟

۱. چارچوب مفهومی: «مفهوم استراتژیک ناتو»^۱

واژه «استراتژی» ریشه یونانی دارد و یونانی‌ها این واژه را بیشتر در امور نظامی به کار می‌بردند. این اصطلاح از واژه یونانی «استراتگوس»^۲ مشتق شده است که به «ژنرال یا فرماندهی نیروها، هنر ژنرال یا برنامه‌ریزی برای نابودی دشمنان از طریق استفاده مؤثر از منابع» ترجمه شده است. این اصطلاح به‌خودی‌خود حاوی اهدافی

^۱Nato Strategic Concept

^۲strategos

است که باید به آن‌ها دست یافت و شامل برنامه‌های عملی است که باید در سناریوهای مختلف، بسته به رفتار دشمن انجام شود (Mainardes et all, 2014, p.45)؛ بنابراین بسیاری از پسوندها و پیشوندهایی که با این واژه ترکیب می‌شوند چنین معنایی را القا می‌کنند. یکی از این ترکیب‌ها «مفهوم استراتژیک» بوده که یک سند رسمی برگرفته از طرحی کلی با هدف‌های پایه‌ای و شناخت ماهیت مأموریت‌های بنیادی امنیتی است.

بنابراین به‌طور خلاصه مفهوم استراتژیک، بازیگران را برای مواجهه با چالش‌های امنیتی مجهز می‌سازد و توسعه سیاسی و نظامی آینده آنان را فراهم می‌کند. در این میان، «ناتو» هم یکی از نهادهای نظامی است که در زمینه توسعه مفهوم استراتژیک تجربه زیادی دارد. برای ناتو مفهوم استراتژیک یک سند رسمی است که هدف و ماهیت پایدار و وظایف اساسی امنیتی آن را مشخص می‌کند. همچنین آن ویژگی‌های مرکزی محیط امنیتی جدید را شناسایی، عناصر رویکرد ائتلاف به امنیت را مشخص و دستورالعمل‌هایی را برای انطباق نیروهای نظامی با آن ارائه می‌کند. در مجموع مفهوم استراتژیک ناتو:

➤ اتحاد را برای چالش‌های امنیتی مجهز می‌سازد و توسعه سیاسی و نظامی آینده آن را هدایت می‌کند؛

➤ هدف و ماهیت پایدار و وظایف اساسی امنیتی آن را مشخص می‌کند.

➤ تغییرات در محیط امنیتی جهانی را مورد بازنگری قرار می‌دهد تا اطمینان حاصل شود که اتحاد به‌درستی برای اجرای وظایف اصلی خود آماده است (NATO, 2021).

نخستین مفهوم استراتژیک ناتو تحت عنوان «مفهوم استراتژیک برای دفاع از منطقه آتلانتیک شمالی» در اکتبر ۱۹۴۹ تدوین شد. هدف این مفهوم تضمین وحدت فکر و هدف تا آنجایی بود که به اهداف دفاع از منطقه پیمان آتلانتیک شمالی مربوط می‌شد. تدوین و تصویب دومین مفهوم نیز به سال ۱۹۹۹ بازمی‌گردد. مفهوم استراتژیک اتحاد در آوریل ۱۹۹۹ نسخه اصلاح‌شده مفهوم استراتژیک ۱۹۹۱ در قالب «مفهوم استراتژیک جدید اتحاد» بود. این مفهوم تبیین می‌کرد که

«هدف اساسی و پایدار ناتو حفظ آزادی اعضای خود (دولت‌ها) با ابزارهای سیاسی و نظامی است». امنیت فردی و اجتماعی در میان وظایف اساسی امنیتی ذکر نشده بود، اما توجه نسبتاً متواضعانه‌ای به بعد هنجاری (حقوق بشر) معطوف داشته و به اظهارات کلی در مورد ناتو به‌عنوان سازمانی مبتنی بر ارزش‌های دموکراتیک، حقوق بشر و حاکمیت قانون محدود شده بود که به دنبال برقراری نظم صلح‌آمیز در اروپا است (Zapolskis, 2012, p. 44).

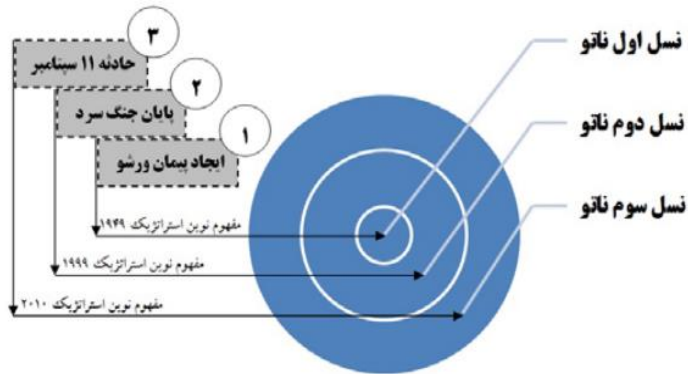
گفتنی است که نشست واشنگتن در سال ۱۹۹۹، زمانی که مفهوم استراتژیک به تصویب رسید، در چارچوب جنگ کوزوو و دور اول گسترش ناتو به اروپای مرکزی شرقی صورت گرفت. این امر نشان‌دهنده تمایل ناتو برای تجدید نظم در دوران پساکمونیستی در شرق از طریق روند توسعه دوگانه (ناتو و اتحادیه اروپا) و مداخله نظامی بشردوستانه بود؛ به عبارت دیگر نظرات و انتقادات رهبران سیاسی و مقامات ارشد ناتو در مورد مفهوم استراتژیک ۱۹۹۱، این تصور را ایجاد کرده بود که هرگونه تهدیدی، در هر مکانی می‌تواند ارزش‌های اصلی ائتلاف را به خطر بیندازد و در نتیجه دعوت به سلاح را توجیه کند. بر همین اساس، در اوایل سال ۱۹۹۹ سخنگوی رسمی ناتو استدلال کرد که «حفظ نظم دموکراتیک در منطقه یورو آتلانتیک جایگزین مقاومت در برابر تهدید شوروی، به‌عنوان منطق اصلی سیاست دفاعی اتحاد شده است» (Cornish, 1999, p. 256). از دید ناتو، کوزوو نیاز به مشارکت موقت ناتو در وظایف غیرنظامی مانند نظم و قانون، حکومت‌داری و کمک‌های بشردوستانه را نشان می‌داد که با بهبود وضعیت امنیتی به بازیگران غیرنظامی اجازه می‌داد به صحنه تئاتر بروند و مسئولیت را بر عهده بگیرند (Jakobsen, 2011, p. 85). حتی چون ناتو در مفهوم راهبردی ۱۹۹۹ بر لزوم حفاظت در برابر حملات تروریستی تأکید کرده بود، ماده ۵، پس از حملات ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ حمله به عراق و افغانستان مورد استناد قرار گرفت، هرچند این حملات توسط بازیگران دولتی انجام نشده بود (Kamp, 2016, p. 3).

سومین مفهوم استراتژیک ناتو در ۲۰۱۰ مورد تصویب اعضا قرار گرفت. مفهوم استراتژیک ۲۰۱۰ تلاش می‌کرد تهدیدات پیچیده فزاینده‌ای را که متحدان با

آن مواجه بودند مورد توجه قرار دهد؛ از جمله تروریسم هسته‌ای، جرائم سایبری و تغییرات آب و هوایی جهانی و همچنین تغییرات نهادی لازم برای حفظ ارتباط ناتو در قرن بیست و یکم. اصول دفاع جمعی، مدیریت بحران و امنیت مشارکتی سه وظیفه اصلی تأکیدشده در مفهوم استراتژیک ۲۰۱۰ بود. علاوه، بر این بر همبستگی بین متحدان، اهمیت مشاوره فرآتلانتیکی و نیاز به مشارکت در فرایندهای اصلاحی نیز تأکید شده بود. از مفاهیم دیگر اهداف مفهوم استراتژیک ۲۰۱۰، پرداختن به این موضوع بود که آیا ناتو باید با مشکلات امنیتی فراتر از مرزهای اروپا برخورد کند یا خیر. هدف این بود که تعادل پایداری بین دو دیدگاه متضاد از تکامل اتحاد که هنوز در ناتو وجود داشت ایجاد شود. به‌عنوان مثال در نوامبر ۲۰۰۹، دبیر کل «آندرس فوگ راسموسن» استدلال کرد که هیچ تناقضی بین «دفاع سرزمینی» و «چشم‌انداز جهانی» وجود ندارد و او می‌خواهد «این پل» را از طریق بازنگری استراتژیک بسازد (Marrone, 2011, p. 101).

این رویکرد دوگانه در مداخله ناتو در لیبی در سال ۲۰۱۱، یعنی یک سال پس از تصویب مفهوم استراتژیک ۲۰۱۰ آشکار شد. مداخله در لیبی نشان داد که ناتو علی‌رغم ایجاد یک مفهوم استراتژیک جدید نتوانسته است در مورد نقش آینده خود به اجماع دست یابد. تنها ۹ کشور از ۲۵ کشور اروپایی مایل یا قادر به انجام عملیات «خارج از منطقه» در لیبی بودند. مداخله نظامی ناتو در لیبی با استناد به قطعنامه ۱۹۷۳ شورای امنیت در سال ۲۰۱۱ بود که مجوز استفاده از کلیه اقدامات الزام‌آور، از جمله استفاده از نیروی نظامی در اجرای مسئولیت حمایت را صادر کرده بود. یکی از دلایل دوگانگی در مداخله این بود که مسئولیت حمایت در مفهوم استراتژیک ۲۰۱۰ ادغام نشده بود، بنابراین، با وجود هرگونه استدلال اخلاقی در توجیه مداخله در لیبی، ناتو نباید کنترل عملیات را به دست می‌گرفت، هرچند تنها سازمانی بود که می‌توانست این کار را انجام دهد. در غیاب مفاد مسئولیت حمایت در مفهوم استراتژیک ۲۰۱۰، مداخله جمعی تنها با طبقه‌بندی آن به‌عنوان ضرورتی برای تضمین امنیت جمعی ناتو قابل تعریف بود. در حالی که از طریق ماده ۵ پیمان

آتلانتیک شمالی (NATO) امنیت جمعی در ناتو در موارد حمله مسلحانه علیه یک یا چند کشور عضو آن مورد استناد قرار می‌گیرد (Paynter, 2011).

نمودار ۱. مفاهیم استراتژیک ناتو

مطلبی و غلامی، ۱۳۹۴، ص. ۵۵

ناتو از ۲۰۱۰ به بعد مفهوم استراتژیک جدیدی منتشر نکرده است؛ با این حال محیط استراتژیکی منطقه‌ای و جهانی که ناتو در آن بازی می‌کند، نسبت به دهه‌های گذشته و به‌ویژه پس از مطرح شدن مفهوم استراتژیک ۲۰۱۰ این سازمان بسیار تغییر کرده است. ده سال پس از تصویب این مفهوم استراتژیک، بسیاری از اصولی که در مفهوم استراتژیک ۲۰۱۰ به آن اشاره شده بود یا تغییر ماهیت داده‌اند یا چالش‌های جدیدی ظهور کرده است که در آن مفهوم شناسایی نشده بود. این مسئله باعث شد ناتو به دنبال ارائه مفهوم استراتژیک جدیدی با سازگاری بیشتر با محیط در حال تغییر بین‌المللی باشد.

۲. استراتژی ناتو در چشم‌انداز ۲۰۳۰: اتحاد برای عصر جدید

در نشست رهبران ناتو در لندن در دسامبر ۲۰۱۹، رهبران کشورهای عضو این اتحاد

از «ینس استولتنبرگ»؛ دبیر کل ناتو خواستند که یک «فرایند جامع بازتابی آینده‌نگر»^۱ را آغاز کند. در ۳۱ مارس ۲۰۲۰ استولتنبرگ کار شنا سان گروه بازتاب را منصوب کرد که «توماس دی مازییر»^۲ وزیر دفاع فدرال آلمان و دستیار سابق وزیر امور خارجه آمریکا در امور اروپا و اورا سیا، «آ. وس میچل»؛^۳ ریاست مشترک این گروه را بر عهده داشتند. استدلال اصلی این گروه بر این پایه بود که ناتو باید در دهه آینده خود را با محیط استراتژیک پیچیده‌تر وفق دهد. مشخصه این دوره بازگشت رقابت ژئوپلیتیکی با روسیه، ظهور چین و نقش فزاینده فناوری‌های نوظهور و مخرب است؛ درحالی‌که اتحاد با افزایش تهدیدات و خطرات فراملی نیز مواجه خواهد بود. از جمله مهم‌ترین دغدغه‌های سند ناتو ۲۰۳۰ تقویت اتحاد، همبستگی، انسجام و پیوند فراآتلانتیکی ناتو، به‌منظور افزایش مشاوره و هماهنگی سیاسی میان متفقین است. در این سند بر تقویت نقش سیاسی ناتو برای مقابله با تهدیدها و چالش‌های امنیتی آن نیز تأکید شده است (Kecskeméthy, 2021, p. 117).

۲-۱. محیط سیاسی و امنیتی ناتو: تهدیدات، اهداف و تعهدات

ناتو با دربرگیری جمعیت یک‌میلیارد نفری و تقریباً نیمی از «GDP» یا تولید ناخالص داخلی جهانی، به این ادراک رسید که در دهه آینده با تهدیدات بسیاری در سطح داخلی، منطقه‌ای و جهانی مواجه خواهد بود. محیط سیاسی و امنیتی ناتو و جهان در طول سه دهه اخیر و به‌خصوص از سال ۲۰۱۰ به بعد، به‌طور چشمگیری تغییر کرده است. هدف مفهوم استراتژیک ۲۰۱۰، به این موضوع می‌پرداخت که آیا ناتو باید با مشکلات امنیتی فراتر از مرزهای اروپا درگیر شود یا خیر؛ به عبارت دیگر هدف ایجاد توازن و تعادل پایدار بین دو دیدگاه متضاد از تکامل اتحاد بود که هنوز در ناتو وجود داشت (Marrone, 2011, p. 101). مفهوم استراتژیک ۲۰۱۰ ناتو توصیه می‌کرد که مشارکت راهبردی با روسیه ایجاد شود، از

^۱Jens Stoltenberg

^۲comprehensive Forward-Looking Reflection Process

^۳Thomas de Maizière

^۴A. Wess Mitchell

تروریسم به صورت محدود نام برده و به چین هیچ اشاره‌ای نکرده بود. این در حالی است که از آن زمان، تغییرات اساسی در محیط امنیتی ناتو رخ داده است و احتمالاً در دهه آینده تشدید می‌شود.

ویژگی اصلی محیط امنیتی فعلی، تشدید رقابت‌های ژئوپلیتیک بر سر قلمرو، منابع و ارزش‌ها است. نمونه بارز این امر روسیه است که با وجود افول اقتصادی و اجتماعی، یک قدرت نظامی مهم محسوب می‌شود. برای مسکو، ناتو به طور سنتی بیش از همه به معنای بستری برای حضور نظامی ایالات متحده در اروپا بوده است. در دوره شراکت ناتو- روسیه و همکاری‌های مربوط به آن پس از جنگ سرد، این چشم‌انداز در مورد متحدان اروپایی ایالات متحده نیز صادق بوده است (Trenin, 2021). مسئله بعدی قدرت روزافزون و قاطعیت چین است که پیش‌بینی می‌شود محیط استراتژیک اتحاد را تغییر دهد. چین، چالشی متفاوت با روسیه برای ناتو دارد. برخلاف روسیه، چین در حال حاضر تهدید مستقیم نظامی برای منطقه یورو آتلانتیک نیست. با وجود این، چین با پشتیبانی اقتصادی و نظامی، در حال پیاده‌سازی یک استراتژی جهانی است. در درازمدت به احتمال زیاد چین به طور فزاینده‌ای قدرت نظامی خود را در جهان، از جمله در منطقه یورو آتلانتیک گسترش خواهد داد. علاوه بر این، رویکرد چین به حقوق بشر و حقوق بین‌الملل فرض اساسی یک نظم بین‌المللی مبتنی بر قواعد جهان لیبرال را به چالش می‌کشد. چالش چین برای ناتو، تنها محدود به موارد پیش‌گفته نیست، بلکه استفاده گسترده این کشور از ارتباطات از راه دور، فضا، فضای مجازی و سایر حوزه‌های مرتبط، تهدیدات بزرگی را برای غرب ایجاد کرده است؛ بنابراین برداشت رهبران ناتو از چین این است که گستره اقتصادی و استراتژیک پکن به تدریج در حال نفوذ به قلمرو ناتو است و آن‌ها دیگر نمی‌توانند پیامدهای آن را نادیده بگیرند. به عقیده آن‌ها روابط با چین که به طور فزاینده‌ای قاطعانه‌تر می‌شود، موضوع کلیدی ناتو در دهه‌های آینده خواهد بود. به ویژه اینکه در زمان ناهماهنگی فراآتلانتیک و عدم شفافیت در مورد ادغام آینده بریتانیا در نظم امنیتی اروپا، تلاش‌های لازم برای کشف چالش‌های نوظهور ممکن است همیشه آسان نباشد، اما مطمئناً برای اطمینان

از پاسخ کافی ضروری است (Oertel, 2019: 67). با توجه به همین برداشت هم در نشست «گروه ۷» در بریتانیا که در سال ۲۰۲۱ پایان رسید، رئیس‌جمهور ایالات متحده و هم‌تایانش توافق کردند به‌طور مشترک با سلطه اقتصادی روبه‌شد چین مقابله کنند (Erlanger and Shear, 2021).

از دیگر چالش‌های مهم ناتو در دهه‌آتی عبارت‌اند از: فضای شدید رقابتی بین قدرت‌های بزرگ، چالش‌های سیستماتیک برای این اتحاد، چالش‌های داخلی از جمله کاهش تعهدات ایالات متحده به اروپا، خودمختاری برخی کشورها از جمله ترکیه در زمینه دفاعی - امنیتی، تضعیف دموکراسی، تروریسم و تغییرات آب و هوایی. همچنین توانایی سازگاری ناتو با تغییرات سریع در فضای بین‌المللی و اختلافات سیاسی در درون این اتحاد از پایدارترین و مهم‌ترین چالش‌های ناتو به شمار می‌رود که از نظر اعضای این سازمان، می‌تواند زمینه‌ساز نفوذ و مداخله بازیگران خارجی از جمله روسیه و چین باشد.

دلایل اهمیت انسجام سیاسی از دید ناتو:

(۱) بی‌توجهی به اصول دموکراسی، آزادی فردی و حاکمیت قانون در یک کشور عضو، آسیب‌پذیری‌های اجتماعی را ایجاد می‌کند که رقبا می‌توانند از آنها سوءاستفاده کنند. برای مثال، روسیه می‌تواند از نارضاقتی‌های اقلیت‌های نژادی و قومی در کشورهای عضو ناتو به‌منظور تضعیف حاکمیت و انسجام در سطح ملی سوءاستفاده کند.

(۲) کاهش توجه به ارزش‌های اصلی ناتو باعث شده است که برخی از متحدان از تعهدات پیمان آتلانتیک شمالی برای ترویج «روابط بین‌المللی صلح‌آمیز و دوستانه» دور شوند. این در عمل بدان معناست که کشورهای عضو تمایل بیشتری برای پیگیری تصمیمات ملی دارند، حتی زمانی که آن‌ها مخالف منافع جمعی ناتو هستند.

(۳) عدم احترام به اصول ناتو به کشورهای عضو قدرت داده است تا اختلافات دوجانبه را وارد این اتحاد کنند، همان‌طور که در سال ۲۰۱۹، زمانی که مجارستان، شریک ناتو، اوکراین را به بدرفتاری با مجارهای قومی ساکن در غرب اوکراین

متهم کرد (Ellehuus and Morcos, 2021).

خطرهای دیگری از جمله مهاجرت گسترده غیرقانونی، گسترش سلاح‌های کشتارجمعی (WMD) و رقابت ژئوپلیتیکی برای منابع، تجارت غیرقانونی سلاح و مواد مخدر، جرائم سازمان‌یافته فراملی و فناوری‌های نوظهور و مخرب، نقش فزاینده‌ای در محیط امنیتی ایفا خواهند کرد؛ به‌ویژه اینکه از زمان تأسیس ناتو، غرب در نوآوری‌های حیاتی برای ثبات و امنیت، در خط مقدم تحقیق و توسعه بوده است؛ اما چین و تا حدی کمتر، روسیه در حال حاضر منابع قابل توجه و فزاینده‌ای را به این حوزه اختصاص داده‌اند تا از غرب پیشی بگیرند. برای سازگاری با این محیط امنیتی متغیر، ناتو باید وحدت خود را حفظ کند و اعضا نیز از تعهد خود در دفاع از یکدیگر سر باز نزنند (NATO 2030, report). با توجه به تهدیدات مذکور است که ناتو تلاش می‌کند تا سال ۲۰۳۰ به اهداف ذیل دست یابد:

■ نقش فعال خود را به‌عنوان بستر صلح، ثبات و حاکمیت در منطقه یورو آتلانتیک حفظ کند؛

■ مرکز ثقل استراتژیک برای دفاع دسته‌جمعی همه اعضا بر محور یک مفهوم استراتژیک جدید باشد؛

■ سازمانی باشد که همه اعضای آن، این اتحاد را به‌عنوان مرجع اصلی در مواجهه با چالش‌های اصلی امنیت ملی خود بدانند؛

■ اعضای آن به‌طور فعالانه به دنبال ایجاد اجماع و استراتژی‌های مشترک برای مقابله با تهدیدات مشترک باشند؛

■ سهم بیشتری در نظم بین‌المللی داشته باشد؛

■ روابط خود را با شرکایی تقویت کند که اصول و اهداف این سازمان را رعایت می‌کنند؛

● هماهنگی و مشارکت بین اعضای خویش را با سازمان‌های همسو از جمله اتحادیه اروپا افزایش دهد (NATO 2030 report).

۳. چالش‌های اساسی پیش روی ناتو

علاوه بر تهدیدات گسترده‌ای که ناتو پیشتر با آن‌ها مواجه بود و در آینده نیز تداوم

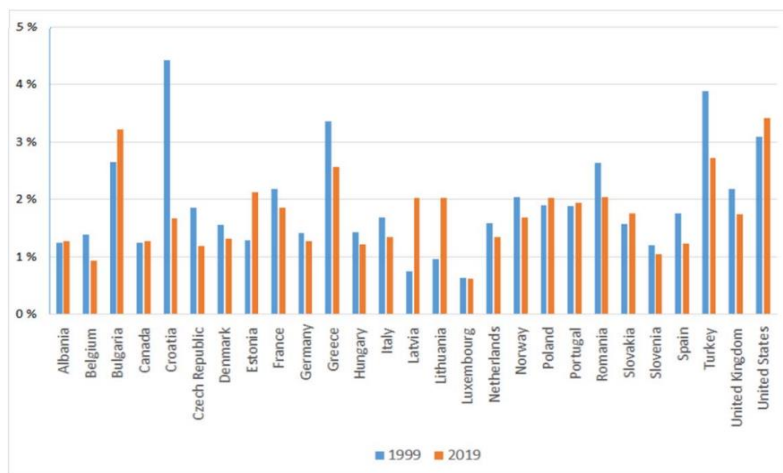
خواهد داشت، این سازمان با دامنه گسترده‌ای از چالش‌ها نیز مواجه است؛ چالش‌هایی که بخشی از آن‌ها درون‌اتحادیه‌ای بوده، بخشی دیگر ناشی از تغییرات حاصل در توزیع جهانی قدرت است (بایزیدی، ۱۴۰۰، ص. ۳۲). در ادامه برخی از مهم‌ترین چالش‌های پیش روی ناتو شرح داده می‌شود.

۱-۳. چالش هماهنگی بین اعضای پیمان ناتو

یکی از جدی‌ترین و پایدارترین چالش‌های ناتو، وجود اختلاف‌نظر و ناهماهنگی بین اعضای آن بوده است. تکثر اعضای ناتو باعث شده اختلافات سیاسی در مورد موضوعات کلیدی از قبیل کنترل تسلیحات، فناوری‌های نوظهور و مخرب، تغییرات آب و هوایی، کنترل انتقال فناوری و امنیت اقتصادی بیش از پیش پررنگ شود به همین دلیل در گزارش ۲۰۳۰ عنوان شده است که حرکت به سوی پراکندگی ناتو، در صورت وقوع، باید مشکلی استراتژیک تلقی شود تا صرفاً تاکتیکی (Ellehuus and Morcos, 2021).

۲-۳. موازنه در حال تغییر بازدارندگی و دفاع

قدرت‌های نوظهوری همچون چین و روسیه به سرعت در حال تکمیل ترکیب مناسبی از بازدارندگی سه‌گانه هسته‌ای، متعارف و موشکی هستند. گرچه ناتو در این حوزه پیش‌تاز است، اما میزان رشد و سرعت آن در ایجاد موازنه بازدارندگی، کمتر از رقبای در حال ظهور است. این مسئله در بلندمدت می‌تواند چالش‌های اساسی برای ناتو در پی داشته باشد. ناتو برای حل این چالش در سال ۲۰۱۴، بر تعهد سرمایه‌گذاری دفاعی مبنی بر هزینه دو در صد از تولید ناخالص داخلی برای دفاع و ۲۰ در صد از هزینه‌های دفاعی سالانه برای تجهیزات جدید تا سال ۲۰۲۴ تأکید کرده بود؛ اما برخی از کشورهای عضو، فاصله زیادی با اجرای این تعهد دارند. نمودار ۱ هزینه‌های نظامی کشورهای عضو ناتو را به‌عنوان درصدی از تولید ناخالص داخلی نشان می‌دهد.

نمودار ۱. هزینه‌های نظامی کشورهای عضو ناتو

Odehnal et al, 20216

۳-۳. تاب‌آوری پایین ناتو در مقابل تهدیدات احتمالی

«تاب‌آوری»^۱ از مهم‌ترین شاخص‌های نظامی و امنیتی برای مواجهه اولیه با تهدیدات است و به‌عنوان توانایی جامعه برای مقاومت و بهبودی آسان و سریع از یک شوک بزرگ، مانند بلایای طبیعی یا حمله مسلحانه تعریف شده است. تاب‌آوری ترکیبی از آمادگی مدنی و ظرفیت نظامی است؛ بنابراین هر کشور عضو ناتو باید در برابر شوک‌های بزرگ مقاوم باشد (cimic, 2019). این در حالی است که اعضای ناتو در زمینه‌های مختلفی از قبیل زیرساخت‌های حیاتی شامل بنادر و فرودگاه‌ها، منابع سوخت، مواد غذایی و تجهیزات پزشکی و همچنین شبکه‌های مخابراتی مانند 5G با مسائل و مشکلاتی مواجه هستند که به طرز محسوسی موجب کاهش تاب‌آوری آن‌ها شده و عملیات احتمالی اعضای این سازمان را در شرایط صلح، بحران یا درگیری تحت تأثیر قرار داده است.

۳-۴. کاهش فاصله تکنولوژیک غرب و شرق

چین در این حوزه به‌خصوص، با استفاده از خلأهای قانونی و ساختاری موجود

^۱Resilience

در کشورهای غربی توانسته به بسیاری از فناوری‌های نوین دست یابد و حتی در برخی حوزه‌ها، نقش پیشرو را ایفا نماید. کلید موفقیت توسعه در چین و ایجاد شکاف تکنولوژیک، واردات فناوری موجود و تقویت قابلیت‌های داخلی برای استفاده و بهبود آن فناوری‌ها بوده است (Kowalski, 2020, p. 1966).

۳-۵. دشوارتر شدن حفظ نظم موجود بین‌المللی

بیش از سه قرن است که قدرت‌های غربی بیشترین سهم را از توزیع جهانی قدرت در اختیار داشته‌اند. نظم بین‌المللی موجود نیز عمدتاً نتیجه همین ساختار توزیع قدرت بوده، اما تحولات چند دهه اخیر در زمینه توزیع جهانی قدرت، حفظ نظم موجود بین‌المللی را برای غرب دشوارتر ساخته است.

۳-۶. چالش‌های پیرامونی

مناطق پیرامونی ناتو، بیشترین و نزدیک‌ترین تهدیدات را متوجه اعضای این سازمان می‌کنند. چالش‌های تروریسم و بی‌ثباتی، مقابله با حملات ترکیبی، مدیریت بحران، حفظ صلح و اصلاحات دفاعی، عمدتاً از مناطق پیرامونی ناشی می‌شوند. این موضوع از آن جهت مهم است که وقتی هم سایگان ناتو ثبات کمتری داشته باشند، ناتو نیز با چالش‌های بیشتری مواجه خواهد بود.

۳-۷. تغییرات آب و هوایی

با اینکه تغییرات آب و هوایی یک چالش جهانی محسوب می‌شود، اما آثار مخربی بر اعضای ناتو نیز داشته است. رهبران ناتو در تلاش‌اند تا ناتو را به سازمان بین‌المللی پیشرو در زمینه درک و سازگاری با تأثیر تغییرات آب و هوایی تبدیل کنند. در این مورد استدلال بر این است که ناتو باید رویکرد منسجم‌تر و قوی‌تری را در مورد تغییرات آب و هوایی داشته باشد. به‌طور دقیق‌تر اتحاد نیازمند توسعه سیاست‌ها و همچنین توانایی‌های کشورهای عضو در جهت مدیریت بحران‌های امنیتی محیط زیستی است و این امر می‌تواند شامل تسریع روند اشتراک دانش بین کشورهای عضو در مورد تغییرات آب و هوایی باشد (Causevic, 2017, p. 79).

۳-۸. چالش هزینه‌ها و سرمایه‌گذاری در ناتو

با گذشت چندین سال از تعهد اعضای ناتو مبنی بر اختصاص دو در صد از تولید ناخالص داخلی در زمینه دفاعی، هنوز بسیاری از اعضای ناتو نتوانسته‌اند این شرایط را تأمین کنند. همه این‌ها در حالی رخ می‌دهد که دستورکار ناتو برای ۲۰۳۰ سطح بالاتری از جاه‌طلبی را تعیین می‌کند و مستلزم تخصیص بودجه بیشتری است. ناتو برای تأمین منابع مورد نیاز خود در محیط امنیتی چالش‌برانگیز در هر سه بودجه ناتو یعنی نظامی، غیرنظامی و زیرساخت، منابع بیشتری نیاز دارد که تأمین این منابع بسیار دشوار خواهد بود. در سال ۲۰۱۹ تقریباً همه اعضای ناتو هزینه‌های دفاعی خود را افزایش دادند و ۹ کشور نیز به هدف دو درصد از تولید ناخالص داخلی دست یافتند. با این حال نبود سرمایه‌گذاری کافی برخی از کشورها منجر شد به اینکه بسیاری از این کشورها به مرحله آمادگی برسند. همچنین عدم پیشرفت در زمینه هدف دو درصد از تولید ناخالص داخلی، در داخل اتحادیه و کشورهایی که تعهد خود را به انجام رسانده و آن‌هایی که انجام نداده‌اند، باعث ایجاد تنش دیپلماتیک شده است (Bergmann and Cicarelli, 2021, p. 2).

۴. استراتژی ناتو برای مقابله با تهدیدات تا ۲۰۳۰

محیط متغیری که ناتو با آن مواجه است این سازمان و اعضای آن را بر آن داشته تا سطح انطباق خود را با تغییرات افزایش دهند. این اتحاد دریافته که در فضای جدید بین‌المللی که سهم قدرت‌های غربی از توزیع جهانی قدرت به سرعت در حال کاهش است، باید در رویکردها و استراتژی‌های خود تغییرات اساسی بدهد. مفهوم‌پردازی مقاله حاضر از استراتژی جدید ناتو تا یک دهه آینده بر دو محور «انطباق» و «مشارکت» استوار شده است. انطباق ناظر بر سازگاری بیشتر ناتو و اعضای آن با تحولات نظامی، سیاسی و امنیتی در داخل این کشورها و در محیط پیرامونی و بین‌المللی است. مشارکت نیز ناظر بر افزایش سطح درگیری و اولویت‌دهی اعضای ناتو به تعهدات آن‌ها ذیل ناتو است. البته ناتو تقسیم‌بندی متفاوتی را از استراتژی این سازمان برای مواجهه با تغییرات و تهدیدات پیش روی اعضای این سازمان بر مبنای محورهای موضوعی ترسیم کرده است که به برخی از

مهم‌ترین محورهای آن پرداخته می‌شود.

۴-۱. ساختار سازمانی ناتو و مفهوم استراتژیک جدید

از جمله مهم‌ترین محورهای استراتژی جدید ناتو، به‌روزرسانی مفهوم استراتژیک ۲۰۱۰ است که تناسب کمی با تحولات بین‌المللی در سال‌های اخیر دارد. در این زمینه ناتو در تلاش بوده یک دفتر ارزیابی جدید، متشکل از کارکنان نظامی و غیرنظامی ایجاد کند که به‌صورت مداوم محیط استراتژیک ناتو را بر اساس تهدیدها و چالش‌های مورد توافق بررسی کنند و به‌صورت مستقیم به دبیر کل گزارش دهند.

۴-۲. قدرت‌های نوظهور شرقی (روسیه و چین)

در این حوزه به‌طور خاص بر نقش روسیه و چین تأکید می‌شود. برخلاف آمریکا که چین را اصلی‌ترین تهدید پیش روی خود در نظام توزیع جهانی قدرت می‌داند، اعضای ناتو همچنان روسیه را مهم‌ترین تهدید می‌دانند. این اتحاد رویکرد دوگانه خود را مبنی بر «بازدارندگی» و «گفت‌وگو» با روسیه در چارچوب پارامترهای مورد توافق در اجلاس ولز و ورشو در قبال روسیه تداوم بخشیده است و تلاش می‌کند بر مبنای اصل تجزیه‌ناپذیری منطقه یورو آتلانتیک به تهدیدها و اقدامات روسیه به شیوه‌ای متحد، مصمم و منسجم پاسخ دهد. ناتو هنوز چین را به‌عنوان تهدید فوری به رسمیت نشناخته است، اما در سال‌های اخیر تلاش کرده تا منابع سیاسی و هماهنگی استراتژیک بین اعضا را برای مواجهه با چالش‌های امنیتی ناشی از چین افزایش دهد؛ به همین دلیل در نشست ژوئن ۲۰۲۱، سران کشورها و دولت‌های ناتو چین را به‌عنوان «چالش سیستماتیک برای نظم بین‌المللی مبتنی بر قوانین و حوزه‌های مرتبط با امنیت اتحاد» توصیف کردند (Bloch & Goldgeier, 2021, p. 3)

۴-۳. سیاست درهای باز و شراکت با کشورهای غیرعضو

ظهور قدرت‌های جدید جهانی همچون چین و روسیه و قدرت‌های منطقه‌ای همچون ایران، باعث شده ناتو به دنبال ارتقای سطح همکاری و شراکت خود با کشورهای غیرعضو باشد. بر همین اساس رهبران ناتو بر اهمیت سیاست درهای

باز تأکید و تلاش می‌کنند روابط ناتو را با شرکای همفکر خود و سازمان‌های بین‌المللی تقویت و تعاملات جدیدی را در مناطقی از قبیل آفریقا، آسیا و آمریکای لاتین ایجاد نمایند. سیاست درهای باز ناتو بر اساس ماده ۱۰ سند تأسیسی پیمان آتلانتیک شمالی (۱۹۴۹) است. بر طبق این معاهده، عضویت در ناتو برای «هر کشور اروپایی که در موقعیت پید شبرد اصول این معاهده و کمک به امنیت منطقه آتلانتیک شمالی باشد آزاد است». در این بیانیه آمده است که هر تصمیمی در مورد گسترش باید «با اتفاق آرا» صورت بگیرد (NATO fact sheet, 2016, p.1).

۴-۴. «دفاع سبز» و سیاست اقلیمی ناتو

رهبران ناتو با این هدف که ناتو را به سازمان بین‌المللی پیشرو در زمینه درک و سازگاری با تأثیر تغییرات آب‌وهوا بر امنیت تبدیل کنند، برنامه بلندپروازانه جدیدی را درباره تغییرات آب‌وهوا و امنیت تأیید کرده و به کاهش قابل توجه انتشار گازهای گلخانه‌ای ناشی از فعالیت‌ها و تأسیسات نظامی متعهد شده‌اند. یکی دیگر از بخش‌های سیاست اقلیمی ناتو مربوط به طرح «دفاع سبز» است که در چارچوب آن باید استفاده ناتو از سوخت‌های فسیلی کاهش پیدا کند.

۴-۵. فناوری‌های نوظهور و مخرب و ابتکار «دیانا»^۱

به‌استثنای دوران جنگ سرد، در طول چند قرن اخیر، رهبری تکنولوژی‌ها و نوآوری‌های جهان عمدتاً در اختیار غرب بوده است؛ در حالی که شکاف تکنولوژیک غرب و شرق به سرعت در حال کاهش است. بر همین اساس ناتو به دنبال ارائه استراتژی جدیدی در این حوزه است. یکی از مهم‌ترین محورهای این استراتژی ممانعت اعضای ناتو از تلاش قدرت‌های بزرگ برای دستیابی و تسلط بر فناوری‌های نوظهور و مخرب کلیدی است. ناتو در عرصه عملی برای مقابله با دستیابی قدرت‌های بزرگ رقیب به تکنولوژی غربی تلاش کرده به‌عنوان یک نهاد هماهنگ‌کننده برای به اشتراک‌گذاری اطلاعات و همکاری بین متحدان در ابعاد امنیتی فناوری‌های نوظهور و مخرب عمل کند. در این زمینه، برنامه‌های مختلفی از

^۱Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic (DIANA).

قبیل برگزاری اجلاس دیجیتال با دولت‌ها و بخش خصوصی با هدف شناسایی شکاف در همکاری‌های دفاعی جمعی، استراتژی‌ها، هنجارها، تحقیق و توسعه مرتبط با امنیت و حفاظت در برابر استفاده بدخواهانه و تهاجمی از فناوری‌های نوظهور و مخرب انجام شده است. این سازمان همچنین ابتکار عمل جدیدی موسوم به «دیانا» را راه‌اندازی کرده تا از طریق تعامل با دانشگاه‌ها و بخش خصوصی، از جمله شرکت‌های نوپا، همکاری‌های فرآتلانتیکی را در زمینه فناوری‌های مهم تقویت کند و قابلیت همکاری را افزایش و از نوآوری‌های غیرنظامی استفاده بهینه‌تری داشته باشد. دیانا نسخه کپی شده ناتو از «آژانس پروژه‌های تحقیقاتی پیشرفته دفاعی ایالات متحده (دارپا)» است. این ابتکار همکاری فرآتلانتیک را در مورد فناوری‌های حیاتی برای تضمین امنیت و سواد دیجیتال دفاعی کشورهای عضو تقویت خواهد کرد. دیانا ابتکاری است که در آن دانشگاهیان، دانش فنی لازم را برای توسعه و ایجاد فناوری‌هایی برای بهبود فناوری‌های نوظهور و مخرب، هوش مصنوعی فناوری‌های فعال کوانتومی و پردازش داده‌های بزرگ ارائه می‌کنند. داده‌ها و محاسبات، استقلال بیوتکنولوژی و پیشرفت‌های انسانی، فناوری‌های مافوق صوت و فضا از جمله موارد مدنظر در این ابتکار است (Santana, 2021).

۴-۶. سیاست مبارزه با تروریسم ناتو

ناتو تلاش دارد تا مبارزه با تروریسم را در وظایف محوری ناتو، یعنی دفاع جمعی، مدیریت بحران و امنیت مشترک، به‌عنوان یک خط‌مشی اصلی ادغام کند. بخشی از این راهبرد مربوط به تمرینات و آموزش‌های نظامی و مدنی برای مقابله با تروریسم است. ناتو همچنین شیوه‌های فعلی اشتراک اطلاعات بین متحدان در جهت آگاهی بیشتر و مشترک در زمینه‌های کلیدی از جمله ظهور پناگاه‌های امن و استفاده تروریست‌ها از فناوری‌های نوظهور و مخرب و همچنین تاکتیک‌های ترکیبی را بهبود بخشیده است. متحدان همچنین با سیاستی در مورد شواهد میدان

۱The U.S Defense Advanced Research Projects Agency (DARPA).

۲Emerging and Disruptive Technologies (EDTs)

نبرد موافقت کرده‌اند تا اطمینان حاصل کنند که اطلاعات و داده‌های جمع‌آوری شده به دست نیروهای ناتو می‌تواند برای کشاندن جنگجویان تروریست خارجی به پای میز عدالت استفاده شود. ناتو همچنین در حال بررسی این موضوع است که چگونه مشارکت در برخی عملیات‌ها ممکن است به مقابله با تأمین مالی تروریسم کمک کند؛ برای مثال جلوگیری از غارت اموال فرهنگی در مناطق عملیاتی را افزایش دهد (NATO, 2021).

۴-۷. کنترل تسلیحات و بازدارندگی هسته‌ای

در این چارچوب به‌طور خاص بر حفظ فشار سیاسی بر روسیه برای بازگشت به تعهدات خود در توافق‌نامه‌های کنترل تسلیحات و همچنین متعهدسازی ایران و کره شمالی به مفاد معاهده منع اشاعه سلاح‌های هسته‌ای (NPT) تأکید می‌شود. راهبرد و استدلال ناتو این است که این اتحادیه باید کنترل تسلیحات هسته‌ای و خلع سلاح را به صورت فوری دنبال کند. سه مرحله وجود دارد که این نهاد را در مسیر درست به سمت خلع سلاح هسته‌ای قرار می‌دهد: (۱) ادامه سرمایه‌گذاری در معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای (NPT)؛ (۲) حفظ رژیم کنترل تسلیحات دوجانبه بین ایالات متحده و روسیه؛ (۳) تعامل با چین در گفت‌وگو در مورد کنترل تسلیحات هسته‌ای (NATO, 2021).

۴-۸. سیاست انرژی ناتو

امنیت انرژی یکی از مهم‌ترین نیازها و ملاحظات اعضای ناتو است و در این حوزه تلاش کرده تا هماهنگی بین اعضای این اتحاد را افزایش دهد و با سایر سازمان‌های بین‌المللی از قبیل آژانس بین‌المللی انرژی همکاری کند. یکی از محورهای سیاست انرژی ناتو، هماهنگی اعضا در زمینه برنامه‌های امنیت انرژی ملی آن‌ها است؛ به‌نحوی که این برنامه‌ها، امنیت انرژی سایر کشورهای هم‌پیمان را خدشه‌دار نسازد. بر همین اساس ناتو به تفسیری از امنیت انرژی قائل است که بر دسترسی نامحدود اعضا به منابع انرژی تأکید کند و هدف ناتو در زمینه ارتقای بهره‌وری انرژی و استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر در عملیات خود را فراهم سازد. برای ناتو، تنوع

بخشیدن به منابع انرژی و کسب استقلال در رابطه با تأمین‌کنندگان خارجی، یکی از ابعاد مهم امنیت انرژی اعضای آن است (Bocse, 2020, p. 2).

۴-۹. امنیت انسانی

گفتمان امنیت انسانی از حوزه‌هایی است که ناتو بیشتر توجهی به آن نداشت. همین مسئله باعث شده این نهاد به گنجانیدن مفهوم امنیت انسانی در اسناد استراتژیک آینده خود بیندیشد. در چارچوب امنیت انسانی، ناتو تلاش می‌کند رویکردهای خود را در محیط‌های غیرنظامی اصلاح کند و به زنان، صلح و امنیت‌سازی اهمیت بیشتری بدهد. با توجه به اهمیت این موضوع ناتو در سال ۲۰۱۹ یک واحد امنیت انسانی در دفتر دبیر کل ایجاد کرد که ریاست آن را نماینده ویژه ناتو در امور زنان، صلح و امنیت بر عهده دارد. واحد امنیت انسانی به مسائل بین‌بخشی از جمله حفاظت از اموال فرهنگی و حفاظت از غیرنظامیان رسیدگی می‌کند و از مشروعیت سیاسی برای ارتقای آگاهی بهتر در نهادهای ناتو و کشورهای متفقین در مورد اهمیت و سودمندی آن‌ها برخوردار است (Rosén, 2020, p. 54).

۴-۱۰. همه‌گیری و بلایای طبیعی

این بخش از استراتژی نوین ناتو پس از بروز بحران شیوع کرونا و با تأکید بر مدیریت رویدادهای غیرمنتظره پررنگ شده است. در قالب برنامه ناتو برای مقابله با همه‌گیری و بلایای طبیعی، این اتحاد با توجه به اولویت‌های دفاعی، برنامه منظمی از تمرینات آموزشی تهیه می‌کند که متفقین را به‌صورت جداگانه و هم‌زمان با یکدیگر برای پیش‌بینی و شبیه‌سازی شوک‌های استراتژیک از بلایای طبیعی و انسانی آماده می‌نماید. در این زمینه یکی از ابتکارات ناتو این بود که از ۲۷ مرکز عالی معتبر ناتو خواسته شد تا درس‌های آموخته خود از کووید ۱۹ را از طریق «فرایند آموخته‌های ناتو»^۱ از جمله ارسال آن‌ها به پورتال درس‌های آموخته ناتو ارائه دهند. مرکز تحلیل و درس‌های آموخته مشترک^۲ در لیسبون، پرتغال این

^۱the NATO lessons learned process

^۲the Joint Analysis and Lessons Learned Center (JALLC)

پورتال را مدیریت می‌کند (Lundquist, 2021).

۴-۱۱. تهدیدهای هیبریدی و سایبری

در این چارچوب بیشتر بر ظرفیت‌سازی در بین اعضای ناتو برای مواجهه با تهدیدات هیبریدی و سایبری تأکید می‌شود. یکی از حوزه‌های مدنظر ناتو، افزایش سطح دانش و اشراف اطلاعاتی در مورد ماهیت تهدیدات سایبری و هیبریدی است. پاسخ‌دهی به این تهدیدات نیز بخش دیگری از رویکرد ناتو است. در این زمینه از سال ۲۰۱۵، ناتو یک استراتژی در مورد نقش خود در مقابله با جنگ هیبریدی تعریف کرده است تا تضمین کند که ائتلاف و متحدان به‌اندازه کافی برای مقابله با حملات هیبریدی به هر شکل ممکن آماده هستند و علاوه بر این از حملات هیبریدی به اتحاد جلوگیری و در صورت لزوم از متحدان مربوطه دفاع می‌کنند (NATO, 2021).

۴-۱۲. فضای بیرونی (جو)

ناتو در تلاش است تا به نهاد و مجمع اصلی حوزه آتلانتیک برای بحث و تبادل نظر در مورد امنیت فضایی تبدیل شود. بخش مهمی از سیاست فضایی ناتو مربوط به ارتقای سطح تاب‌آوری و ایجاد بازدارندگی برای مقابله با حملات احتمالی به زیرساخت‌های حیاتی (ارتباطات، شبکه‌های انرژی و ...) است.

۴-۱۳. ارتباطات استراتژیک، دیپلماسی عمومی و مقابله با اطلاعات نادرست

ناتو به دنبال ایجاد تحول در ارتباطات استراتژیک خود بود؛ به نحوی که قادر به رقابت مؤثر در محیط اطلاعاتی بسیار رقابتی عصر حاضر باشد. این سیاست با استفاده از طیف گسترده‌ای از کانال‌های دیجیتال، در تلاش است تا تعامل چابک‌تر و متمرکزتری را با مخاطبان خود امکان‌پذیر کند. بخش دیگر این سیاست مربوط به اقناع افکار عمومی است؛ به نحوی که متحدان را متعهد می‌سازد تا اطلاع‌رسانی لازم را برای شهروندان خود در مورد سیاست‌های عملیاتی و فعالیت‌های اتحادیه و پیشبرد اهداف ناتو انجام دهند (NATO 2030 report).

۵. پیامدهای جهانی استراتژی جدید ناتو

تکثر کذ شگران در محیط بین‌المللی، باعث شده است پویایی به یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های نظم بین‌المللی تبدیل شود. پویا بودن محیط بین‌المللی، بدین معنی است که استراتژی‌ها در محیط خلأ اجرا نمی‌شوند و پیامدهایی در پی خواهند داشت. در طول هفت دهه گذشته ناتو به‌عنوان یک نهاد نظامی رشد قابل توجهی داشته و از سال ۱۹۴۹ به بعد قدرت نظامی جمعی خود را افزایش داده است. این در حالی است که همسویی سیاسی بین اعضای این نهاد، تغییر اساسی نداشته است. ناتو جامعه‌ای از کشورهای مستقل است که هر یک جغرافیا، علایق و چشم‌انداز سیاسی خود را دارند. از این نظر، تعجب‌آور نیست که هماهنگی کامل غیرممکن باشد و اتحاد، تنش یا واگرایی را تجربه کند. قبلاً نیز در اواخر دهه ۱۹۶۰ و اوایل ۱۹۷۰ ناتو با چنین مشکلی روبه‌رو بود، اما جنگ سرد باعث شد آثار آن زیاد نباشد. با این حال در وضعیت کنونی شرایط نسبت به گذشته بسیار متفاوت است؛ چراکه امروزه بی‌توجهی به اصول سیاسی ناتو در یک کشور عضو، آسیب‌پذیری‌های اجتماعی ایجاد می‌کند و رقبا می‌توانند از آن‌ها سوءاستفاده کنند. تشدید ادراک تهدیدآمیز از رقبای جهانی و منطقه‌ای، دیگر پیامدی است که در بلندمدت می‌تواند به تشدید رقابت‌های نظامی جهانی منجر شود. در سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ ناتو ۹۶ بار به روسیه، ۸۲ بار به چین، ۸ بار به خاورمیانه، ۷ بار به افغانستان، ۶ بار به عراق، ۴ بار به سوریه، ۲ بار به ایران و ۲ بار به کره شمالی اشاره شده است. دو موردی که سند ۲۰۳۰ ناتو به ایران اشاره کرده، یکی مربوط به توافق بلندمدت ایران و چین و دومی درباره‌ی تعهد اعضای ناتو و شرکای آن‌ها در مورد اجرای پیمان‌های بین‌المللی، از جمله پیمان منع گسترش (NPT) است. بر این اساس، روسیه و چین در میان کشورهای جهان، اصلی‌ترین تهدیدات ناتو به شمار می‌آیند. گرچه ناتو به تلاش این پیمان برای شکل دادن به فضای گفتگویی بین ناتو با روسیه و چین تأکید کرده، اما در بخش‌های مختلف سند با رویکردی تهدیدآمیز به لزوم آمادگی ناتو برای مقابله با این دو کشور پرداخته شده است. نشست‌های هم که در بروکسل در جولای/ اوت ۲۰۲۱ برگزار شد، همه رهبران ناتو

توافق کردند که در عصر رقابت جهانی، اروپا و آمریکای شمالی باید برای دفاع از ارزش‌ها و منافع خود در کنار یکدیگر در ناتو محکم بایستند؛ به‌ویژه در زمانی که رژیم‌های اقتدارگرا مانند روسیه و چین نظم مبتنی بر قوانین را به چالش می‌کشند (Rammer, 2021).

یکی از ملاحظات مهم سند ناتو در قیاس با اسناد راهبردی آمریکا، همچون سند استراتژی امنیت ملی ۲۰۱۷، تفاوت در اولویت‌بندی تهدیدات است. با وجود اینکه ناتو و آمریکا هر دو روسیه و چین را تهدیدات اصلی می‌دانند، تحلیل محتوای استراتژی امنیت ملی آمریکا و سند ناتو ۲۰۳۰ نشان از تفاوت اساسی در رویکرد ناتو با آمریکا (به‌عنوان قدرتمندترین عضو ناتو) دارد. از نظر اعضای ناتو، همچنان روسیه اصلی‌ترین و فوری‌ترین تهدید پیش روی اعضای این سازمان است، این در حالی است که آمریکا، چین را اصلی‌ترین تهدید برای نظم موجود بین‌المللی می‌داند. در مورد موضوعات منطقه‌ای نیز تفاوت‌هایی بین راهبرد آمریکا با ناتو وجود دارد. به‌عنوان مثال درحالی‌که سند ناتو ۲۰۳۰ تمرکز کمتری بر مسئله ایران دارد، در سند امنیت ملی ۲۰۱۷ ایران و کره شمالی به‌عنوان بی‌ثبات‌کننده مناطق و تهدیدی برای آمریکایی‌ها و متحدان آن و ناقض حقوق مردم خود معرفی شده‌اند (NSS, 2017). در رهنمود استراتژیک موقت امنیت ملی آمریکا ۲۰۲۱ نیز عنوان شده است که بازیگران منطقه‌ای مانند ایران و کره شمالی همچنان به دنبال قابلیت‌ها و فناوری‌های تغییردهنده بازی هستند و در عین حال متحدان و شرکای ایالات متحده را تهدید و ثبات منطقه‌ای را به چالش می‌کشند (INSSG, 2021, p. 8).

سیاست درهای باز ناتو و پیوستن اعضای جدید نیز از بحث‌برانگیزترین موضوعات این سازمان بوده است. پس از فروپاشی شوروی ناتو از فرصت پیش‌آمده در دوران انتقالی روسیه، بیشترین استفاده را برد و تعداد اعضای خود را به سرعت افزایش داد. با توجه به مخالفت‌های شدید روسیه با پیشروی بیشتر ناتو در مناطق پیرامونی این کشور، ناتو رویکرد جدیدی را مبتنی بر مشارکت برای نقش‌آفرینی در محیط سیاسی، نظامی و امنیتی کشورها در پیش گرفته است. شاید هم به این دلیل بود که پس از گذشت ۱۶ سال از عضویت ناظر ایران در سازمان

همکاری شانگهای، این سازمان در سال ۲۰۲۱ با عضویت ایران موافقت کرد تا چین و روسیه نیز واکنشی فعال به سیاست درهای باز ناتو نشان داده باشند. بر طبق نوع روند عضوگیری ناتو، کشوری که در حوزه آتلانتیک شمالی قرار داشته باشد، منازعه مرزی جدی ندارد و در قالب طرحی ابتکاری مذاکرات خود را برای الحاق آغاز می‌کند و پس از بسترسازی و اصلاحات لازم، به‌ویژه در ساختار نظامی، با تأیید همه اعضا (با ملاحظه حق وتو برای سایرین) به عضویت پذیرفته می‌شود (کیانی، ۱۳۹۸، ص. ۱۴۳). بر مبنای همین سیاست بود که مقدونیه در مارس ۲۰۲۰ به ائتلاف ملحق و تعداد کل اعضای ناتو را به ۳۰ رساند. گرجستان و بوسنی و هرزگوین نیز نامزد رسمی پیوستن به ناتو هستند. اوکراین و کوزوو هم امیدوارند روزی به ناتو بپیوندند (Coffey and Kochis, 2021, p. 2). با وجود مکانیسم ناتو برای عضویت کشورهای جدید، این سازمان مدل دیگری از مشارکت را هم برای سایر کشورها در مناطقی از آسیا، خاورمیانه، آفریقا و آمریکای لاتین ارائه کرده است که در صورت تحقق این مشارکت‌ها، قلمرو مرزی و گفتمانی ناتو گسترش خواهد یافت و احتمالاً ناتو علاوه بر ترکیه، از طریق سایر کشورها نیز به نزدیکی مرزهای ایران خواهد رسید.

استراتژی ناتو در حوزه‌های زیرساختی و انرژی نیز پیامدهایی را در پی خواهد داشت که مهم‌ترین آن‌ها کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی و انرژی وارداتی از روسیه و خاورمیانه است. امنیت انرژی یکی از مؤلفه‌های مهم امنیت اعضای ناتو قلمداد می‌شود. تنوع‌بخشی در منابع وارداتی و کاهش وابستگی کشورهای عضو و به‌خصوص کشورهای اروپایی به منابع انرژی از اهداف بلندمدت ناتو است. ناتو معتقد است که اختلال در عرضه انرژی می‌تواند بر امنیت جوامع عضو و کشورهای شریک ناتو و همچنین بر عملیات نظامی‌شان تأثیر بگذارد (NATO, 2021). پیش گرفتن سیاست «دفاع سبز» در ناتو، میزان تقاضا برای انرژی را کاهش خواهد داد. دفاع سبز یک تلاش چندوجهی تعریف می‌شود که طیف گسترده‌ای از فعالیت‌ها، از جمله اثربخشی عملیاتی، حفاظت از محیط زیست و بهره‌وری انرژی را مدنظر قرار می‌دهد. همچنین شامل چندین حوزه از جمله

عملیات، لجستیک، مهندسی و برنامه‌ریزی دفاعی است و طیف گسترده‌ای از بازیگران غیرنظامی و نظامی، متحدان و شرکا، سازمان‌های بین‌المللی و بخش خصوصی را شامل می‌شود (NATO Green Defence Framework, 2014, p. 1). بحث تغییرات اقلیمی در اتخاذ این رویکرد ناتو با این استدلال سهم زیادی داشته است که به‌رغم شکل نگرفتن پیامدها و تأثیرات تغییرات اقلیمی به‌طور کامل، این ترس وجود دارد که جهان در قرن ۲۱، بی‌ثباتی بزرگ‌تری را تجربه کند و این پدیده می‌تواند در اثر تشدید درگیری‌های داخلی، افزایش فقر و نابرابری و شکل‌گیری یا تشدید منازعات بین‌المللی و ... مشکلات امنیتی بین‌المللی را به‌طور قابل‌توجهی افزایش دهد (غلامی، ۱۳۹۸، ص. ۸). همه این موارد حاکی از آن هستند که ناتو در حال کاهش وابستگی خود به منابع انرژی فسیلی و بهره‌گیری از منابع جایگزین است و در سال‌های آتی از میزان واردات انرژی کشورهای عضو تا حد زیادی کاسته خواهد شد.

نتیجه‌گیری

ناتو از معدود سازمان‌هایی است که بیش از هفت دهه از عمر آن می‌گذرد و هنوز به‌عنوان یک نهاد تأثیرگذار در محیط امنیتی منطقه آتلانتیک و جهان عمل می‌کند. دلایل مختلفی برای این تداوم عملکرد وجود دارد، با این حال به‌زعم خود رهبران ناتو یکی از مهم‌ترین دلایل، توانایی سازگاری ناتو با تغییرات در محیط و نظام بین‌المللی بوده است. این سازمان معمولاً هر ده سال یک مفهوم استراتژیک منتشر می‌کند که عمدتاً بر شناسایی تغییرات صورت‌گرفته در محیط امنیتی جهانی و راهکارهای استفاده از فرصت‌های موجود و مقابله با تهدیدهای آتی متمرکز است. در حال حاضر ناتو استراتژی جدیدی را برای اجرا تا سال ۲۰۳۰ در پیش گرفته که متأثر از دو موضوع اساسی بوده است؛ مورد نخست تغییر محیط استراتژیک و نیاز به سازگاری ناتو با شرایط جدید و دوم تلاش برای ارتقای انسجام سیاسی بین اعضای سازمان است. در این مورد استدلال اصلی این است که در دهه‌های گذشته ناتو به‌عنوان یک نهاد نظامی رشد قابل‌توجهی داشته، ولی نقش‌آفرینی آن در جایگاه یک بازیگر سیاسی کم‌رنگ بوده است.

بنابراین با وجود استدلال سازگاری ناتو با تغییرات در محیط و نظام بین‌المللی برای بقای ناتو در طول هفت دهه اخیر، در وضعیت کنونی هم بین رهبران آن چنین درکی به وجود آمده است که این نیاز به شناخت تغییر و تحولات و سازگاری با آنها همچنان ضروری است. ناتو در حال حاضر بیشتر از اتحاد نظامی، به فرایند سازگاری سیاسی برای مطابقت با پیشرفت‌های صورت‌گرفته در حوزه نظامی نیاز دارد. فوریت این تلاش ناشی از یک محیط امنیتی در حال تغییر است که در سال‌های اخیر چالش‌برانگیزتر و پیچیده‌تر شده است. در کنار تهدید روسیه، چین با افزایش نفوذ و حضور خود، توجه ناتو را به خود جلب کرده است. تروریسم در همه اشکال و جلوه‌های آن همچنان تهدیدی فوری برای اعضای این سازمان است. حملات ترکیبی نیازمند تفکر جدیدی در مورد بازدارندگی و دفاع است که تا حدی توسط فناوری‌های جدید و نوظهور هدایت می‌شود. موافقت با پاسخ مشترک به این چالش‌ها، گاه وحدت ناتو را مورد آزمایش قرار داده و متفقین مواضعی اتخاذ کرده‌اند که نشان‌دهنده نگرانی از آینده استراتژیک بلندمدت آنها است. دامنه تهدیدات پیش روی ناتو به حدی گسترده شده که به اعتراف استراتژیست‌های آن، هیچ‌یک از اعضا به‌تنهایی قادر نیستند با این تهدیدات مقابله کنند. بر همین اساس است که ناتو تلاش کرده تا توانایی خود را برای پاسخگویی به تهدیدهای موجود و جدید، اعم از بازیگران دولتی و غیردولتی، افزایش دهد و به همین دلیل طیف وسیعی از ابزارهای نظامی، سیاسی و تکنولوژیک را برای بازداشتن دشمنان و دفاع از اتحاد در محیط بین‌المللی به کار بسته است.

منابع

- بایزیدی، رحیم (۱۴۰۰). استراتژی‌های بخشی و رژیم‌های ژئوپلیتیکی، ژئواکونومیک و ژئوکالچری آمریکا در نظم‌سازی جهانی و منطقه‌ای، فصلنامه سیاست جهانی، ۱۰ (۲)، (پیاپی ۳۶)، صص ۳۱-۶۰.
- کیانی، علی‌اکبر (۱۳۹۸). وضعیت منافع ایران در رابطه با رویکردهای امنیتی اتحادیه اروپا به ناتو، فصلنامه روابط خارجی، ۱۱ (۴۱)، صص ۱۳۹-۱۶۰.
- غلامی، بهادر (۱۳۹۸). تغییرات اقلیمی؛ ظهور و تشدید بحران‌های فراگیر امنیتی بین المللی، فصلنامه روابط خارجی، ۱۱ (۴۳)، صص ۵-۳۶.
- مطلبی، مسعود. غلامی، مجید (۱۳۹۴). رهیافت «امنیتی سازی» سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) و جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، (۱۲)، صص ۵۳-۱۷.
- Bergmann, M. Cicarelli, S. (2021). NATO's Financing Gap Why NATO Should Create Its Own Bank, Center for American Progress.
- Bocse, A.-M. (2020). NATO, energy security and institutional change. *European Security*, 1-20.
- Marrone, A. (2011). The Equilibrium of the 2010 NATO Strategic Concept. *The International Spectator*, 46(3), 93-111.
- Oertel, J. (2019). V. NATO's China Challenge. *Whitehall Papers*, 95(1), 67-8.
- Trenin, D. (2021), Why Russia Officially Broke With NATO, Carnegie Endowment for International Peace, Available at: <https://carnegie-moscow.org/2021/10/20/why-russia-officially-broke-with-nato-pub-85611>.
- Erlanger, S. Shear. M.D. (2021), Shifting Focus, NATO Views China as a Global Security Challenge, *The New York Times*, Available at: <https://www.nytimes.com/2021/06/14/world/europe/biden-nato-china-russia.html>.
- Ellehuus, R. Morcos, P. (2021), lifting up Our Values at Home': How to Revitalize NATO's Political Cohesion, the Center for Strategic and

- International Studies, <https://www.csis.org/analysis/lifting-our-values-home-how-revitalize-natos-political-cohesion>.
- Odehnal, J., Neubauer, J., Olejníček, A., Boulaouad, J., & Brizgalová, L. (2021). Empirical Analysis of Military Expenditures in NATO Nations. *Economies*, 9(3), 107.
- Resilience through Civil Preparedness A CCOE Info Sheet, (2019), Civil-Military Cooperation Centre of Excellence, Available at: <https://www.cimic-coe.org/resources/fact-sheets/resilience-through-civil-preparedness.pdf>.
- Kowalski, A. M. (2020). Dynamics and factors of innovation gap between the European Union and China. *Journal of the Knowledge Economy*, 1-16.
- Causevic, A. (2017). Facing an unpredictable threat: is NATO ideally placed to manage climate change as a non-traditional threat multiplier? *Connections*, 16(2), 59-80.
- Bloch, A. Goldgeier, J. (2021), Finding right role for NATO in addressing china and climate change, the Center on the United States and Europe, the Brookings Institution.
- Santana, M. (2021), Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic (DIANA), Available at: <https://finabel.org/defence-innovation-accelerator-for-the-north-atlantic-diana/>.
- NATO, (2021), what is NATO doing to counter the threat of terrorism? Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185728.htm.
- NATO. (2021), Arms control, disarmament and non-proliferation in NATO, Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48895.htm.
- Rosén, F. (2020), NATO, Cultural Property and the International Protection Gap, In, Protecting Civilians A Humanitarian Obligation Essay Series on the Protection of Civilians, Children and Armed Conflict and Cultural Property Protection, NATO publishing.
- NATO, (2021), NATO's response to hybrid threats, Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm.
- Lundquist, E. (2021), NATO Learns Lessons from COVID-19 Crisis, National defense, Available at: <https://www.nationaldefensemagazine.org/articles/2021/8/30/nato-learns-lessons-from-covid-19-crisis>.
- Coffey, L. Kochis, D. (2021), The U.S. Must Defend NATO's Open-Door Policy at the 2021 Brussels Summit, The heritage foundation, issue brief,

No.6084.

- Cornish, P. (1999). A Strategic Concept for the Twenty-first Century. *Defense Analysis*, 15(3), 241–260.
- Paynter, A. (2011), *Libya: Evaluating NATO's Strategic Concept*, The Manohar Parrikar Institute for Defence Studies and Analyses (MP-IDS), Available at: https://www.idsa.in/idsacomments/Libya_Evaluating_NATOsStrategicConcept_apaynter_060711
- Ferreira, J. J., Raposo, M. L., & Mainardes, E. W. (2014). Strategy and strategic management concepts: are they recognised by management students? *Economics and Management*. 1, XVII.
- Jakobsen, P.V. (2011), NATO's Comprehensive Approach after Lisbon: Principal Problem Acknowledged, Solution Elusive, In *NATO new strategic concept: a comprehensive assessment*, Danish Institute for International Studies
- Interim National Security Strategic Guidance, (2021), the White House, available at: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/03/NSC-1v2.pdf>.
- Kecskeméthy, K. S. (2021). The NATO 2030 Report. Strategic Priorities of the Alliance. In *International conference KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION* (Vol. 27, No. 1, pp. 118-124.
- Kamp, K. (2016), *Why NATO Needs a New Strategic Concept*, NATO Defense College, NDC Research Report.
- Marrone, A. (2011). The Equilibrium of the 2010 NATO Strategic Concept. *The International Spectator*, 46(3), 93–111.
- National Security Strategy of the United States of America (2017), the White House, available at: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>
- NATO Enlargement & Open Door, (2016), North Atlantic Treaty Organization fact sheet, available at: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160627_1607-factsheet-enlargement-eng.pdf.
- NATO Green Defense Framework. (2014). NATO Organization, available at: <https://natolibguides.info/smartenergy/documents>.
- NATO summit statement: 'We call on Iran to stop all ballistic missile activities, (2021), Arab news, available at: <https://www.arabnews.com/node/1876506/middle-east>

NATO: Iran is strengthening its ballistic missile arsenal, (2021), Young journalist Club, available at: <https://www.yjc.news/en/news/53235/nato-iran-is-strengthening-its-ballistic-missile-arsenal>

NATO's role in energy security, (2021), NATO Organization Website, available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49208.htm

Rammer, H. (2021), NATO Highlights Concerns with China, Russia, Arms control association, available at: <https://www.armscontrol.org/act/2021-07/news/nato-highlights-concerns-china-russia>

Secretary General stresses the importance of Europe and North America standing together in NATO, (2021), NATO Organization, available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_187138.htm.

Strategic Concepts, (2021), NATO, available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm

The Counter-Terrorism Reference Curriculum (CTRC), (2020), NATO Organization, available at: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/6/pdf/200612-DEEP-CTRC.pdf.

Zapolskis, M. (2012). 1999 and 2010 NATO Strategic Concepts: A Comparative Analysis. Lithuanian Annual Strategic Review, 10(1).